

DOI: 10.31866/2410-1311.40.2022.269357
УДК 81'22:008

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЕКСПЛІКАЦІЇ «СЕМІОТИЧНОГО ПОВОРОТУ» В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Печеранський Ігор Петрович

Доктор філософських наук, професор,
ORCID: 0000-0003-4722-2332, e-mail: ipecheranskiy@ukr.net,
Київський національний університет культури і мистецтва,
вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна, 01133

Для цитування:

Печеранський, І.П. (2022). Методологічні експлікації «семіотичного повороту» в контексті культурологічних досліджень. *Питання культурології*, (40), 62-78. doi: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.40.2022.269357>.

Анотація

Мета статті — здійснити артикуляцію та проаналізувати концепти й теорії, обумовлені «семіотичним поворотом» у гуманітаристиці (Р. Барт, Ю. Лотман, У. Еко, К. Гірц), розкрити їх методологічний потенціал у межах простору сучасного культурологічного знання. Методологія дослідження передбачає використання культурологічного, філософського та метатеоретичного підходів до розуміння еволюції семіотичної теорії культури; застосування принципу системності задля виявлення смислових зв'язків між теоріями та підходами; зв'язку логічного та історичного, щоб зобразити послідовність позицій в контексті «семіотичного повороту»; методів аналізу та синтезу, діахронічного методу під час розгляду концептуальних параметрів окремих теорій. Наукова новизна. У статті вперше здійснено спробу виокремлення та розгляду методологічного потенціалу ідей, проєктів і концептів у межах «семіотичного повороту» як інструментарію та мови опису культури й пов'язаних з нею гуманітарних аспектів. Висновки. Стверджується, що вказаний «поворот» і семіотизація гуманітаристики в цілому концептуально змінили семіотичну візію теорії культури та утвердили її в статусі однієї з провідних методологій та дослідницьких програм на межі ХХ–ХХІ ст. Доведено, що синтез структурних компонентів постметафізичної філософсько-культурологічної рефлексії з новим проєктом неуніверсалістської антропології, критикою есенціалізму та класичного структуралізму, змінив епістемологічні параметри осягнення буття культури з акцентом на внутрішньо- та міжкультурних формах комунікації, проблемі тексту та інтерпретації, і, як наслідок, зумовив появу відповідного інструментарію («семіосфера», «культурний код», «трансгресія», «моделююча система», «насичений опис» тощо), що ним активно послуговуються культурологи в контексті своїх теоретичних або польових досліджень на сучасному етапі.

Ключові слова: семіотика; семіотичний поворот; семіотично орієнтована культурологія; методологічний потенціал; Р. Барт; Ю. Лотман; У. Еко; К. Гірц

Вступ

Культурологія через свій міждисциплінарний статус оперує багатьма методологічними платформами, серед яких одну з провідних ролей продовжує відігравати семіотика. Сьогодні, у XXI ст., семіотика сприймається не лише як компендіум позитивного знання про функціонування знакових систем (з часів її альянсу зі структуралізмом), але і як «наукова перспектива», «метод методів» і навіть «міжнародна мова теорії». Слід констатувати, що останнім часом особливо інтенсивно проявляється тенденція семіотизації гуманітаристики, яка охоплює сфери філософії, лінгвістики, комунікації, естетики, літературо-, музеє- та мистецтвознавства загалом, а також, безперечно, і культурології. Насамперед це зумовлено зміною уявлень про теорію семіотики та її статус, котра сприймається не лише як метод дослідження, але і як найбільш адекватна форма інтелектуальної критики сучасності, технологія виявлення домінуючих значень й деідеологізації будь-яких культурних текстів, а також критична теорія, націлена на звільнення свідомості від автоматичного сприйняття реальності. Це не лише поглиблює гуманітарні та культурологічні студії, а й створює умови для взаємної адаптації семіотики та економіки, інформаційних технологій, сфери державного управління тощо. Мала рацію С. Белл (Bell, 2010), коли зазначала, що у новому тисячолітті семіотика відіграватиме істотно вагомішу роль у дослідженнях квалітативного характеру, якщо переглянути деякі її принципові припущення, як і ті, що стосуються самих цих досліджень.

З огляду на вищезазначене заслуговує уваги поняття «семіотичний поворот», яке несе додаткове смислове навантаження, як порівняти з вже усталеними термінами «лінгвістичний поворот», «прагматичний поворот», «герменевтичний поворот», «іконічний поворот», «нарративний поворот» та позначає ситуацію, яка склалася у соціогуманітарних науках з 60–70-х рр. ХХ ст., коли обґрунтовуються евристичні переваги семіотики як методології пізнання історії, культури та суспільства, порівнюючи з іншими «дослідницькими програмами» (еволюціонізм, біхевіоризм, структуралізм, структурний функціоналізм). Р. Барт (1915–1980), Ю. Лотман (1922–1993), У. Еко (1932–2016), К. Гірц (1926–2006) та ін. піддають концептуальній трансформації систему гуманітарного знання, розробляють засади *культурно-семіотичної антропології* і *семіотично орієнтованої культурології*. Йдеться про методологічну платформу дослідження культури, пов'язану з розробкою нової неуніверсалістської та нередукціоністської філософської антропології, спрямованої на подолання апорій «натуралістичних» теорій, виробленням сприйняття культури як «насиченого» (що передбачає інтерпретацію та розуміння) опису та пояснення людських дій (Гірц, 2001, с. 9–42), як сукупності символічних позагенетичних механізмів формування та структурування досвіду (Подольська та ін., 2003, с. 19, 22).

Варто зауважити, що у цьому ключова відмінність гуманітарної семіотики, яка претендує на статус універсальної методології та універсальної мови опису соціокультурного світу, проте ніколи не претендувала на роль «нової онтології», від можливості її застосування у галузях економіки, менеджменту чи ІТ, де, на думку деяких сучасних дослідників, потрібно розробити нову науку про знаки — «семіотику інфосфери» або онтосеміотику (Ханін та ін., 2010; Борматенко, 2012).

Питання про місце семіотичної проблематики у просторі сучасного соціо-гуманітарного пізнання і в межах культурологічного дискурсу є предметом зацікавлення закордонних і українських вчених. Серед останніх публікацій слід відзначити роботи: В. Шкуркіної (2012), яка здійснює семіотичний аналіз скандинавських рун; Н. Зражевської (2013), в якій авторка апробує семіотичний аналіз у сфері медіакультури; С. Альботи (2016), присвячену аналізу символу й образу в різних гуманітарних студіях, включно з культурологією; П. Торопа (2017), який розглядає інтерпретацію історії культури в контексті семіотики культури; М. Собуцького (2018), який зосереджується на труднощах викладання семіотичної теорії культури, інтерпретації текстів культури та труднощах розуміння знаку як такого; Н. Пашкової (2020), яка аналізує погляди щодо співвідношення знаку і символу в сучасних лінгвістичних і культурологічних дослідженнях; Є. Більченко та Т. Калити (2020), присвячену семіотичному аналізу культурології як епісистеми та інтегративному проєкту, що поєднав елементи наукового знання з ідеологіями; Дж. Лонга і Дж. Хе (Long & He, 2021), які зупиняються на ключових концепціях культурної семіотики та ін. Окремо зазначимо ґрунтовну колективну працю науковців Інституту філософії імені Г. С. Сковороди, в якій окреслено методологічний потенціал семіотики та представлено широкий спектр аналізу культурних явищ з використанням семіотичного підходу (Гардашук, 2021).

Про зростання інтересу серед науковців-гуманітаріїв до методологічного потенціалу семіотики свідчить поява робіт, в яких з її допомогою аналізуються окремі сфери культури та мистецтва, приміром, танець (Герц і Нечасенко, 2017), музейна експозиція (Сошніков, 2018), місто (Міхно, 2020), музика (Лященко, 2021), іконопис (Дротенко, 2021), літературна критика (Khairulina & Dmytrenko, 2022) тощо.

Чого не скажеш про тематику «семіотичного повороту», яка залишається практично не відрефлексованою та невисвітленою у працях українських авторів, або ж розглядається ними в контексті зв'язки «герменевтично-прагматично-лінгвістично-семіотичний поворот», що не завжди коректно з теоретичного погляду, адже не прояснює і досить невиразно артикулює деякі важливі тенденції у сучасному соціально-гуманітарному пізнанні й культурологічному дослідженні. У зарубіжних дослідників у цьому плані ситуація краща: згадаймо хоча б роботи таких авторів, як К. Еммече (Emmeche, 2002), Й. Сонессон (Sonesson, 2009), Ю. Лі (Li, 2011), П. Стокінгер (Stockinger, 2015) та ін.

■ Мета статті

Мета статті — здійснити артикуляцію та проаналізувати концепти й теорії, обумовлені «семіотичним поворотом» у соціогуманітарному пізнанні, які структурують простір сучасного культурологічного знання та володіють методологічним потенціалом у межах семіотично орієнтованої теорії культури. Методологія дослідження ґрунтується на культурологічному, філософському та метатеоретичному підходах до розуміння еволюції та динаміки концепцій і підходів в межах семіотичної теорії культури, детермінованої зазначеним поворотом, який визначив логіку її розвитку на сучасному етапі. Також дослідження передбачає застосування принципу системності, щоб виявити смислові зв'язки між теорі-

ями та підходами, представивши семіотику культури як цілісну методологічну програму; взаємозв'язку логічного та історичного підходів задля відображення зміни й послідовності позицій в межах «семіотичного повороту»; методів аналізу та синтезу, діахронічного методу під час розгляду концептуальних параметрів окремих теорій і вчень, шляхів їхньої подальшої трансформації.

■ Виклад матеріалу дослідження

«Семіотичний поворот» у гуманітаристиці й культурології поряд зі зміною концептуальних параметрів мислення та пізнання актуалізував інтелектуальну критику, спрямовану проти базових підвалин класичної теорії культури, серед яких — метафізичний універсалізм, суб'єктоцентризм, есенціалізм і апіоризм.

Антиуніверсалістська спрямованість семіотичної теорії культури проявилася у скепсисі як щодо глобальних теорій соціально-культурного розвитку (лінійно-стадіальних і циклічних), так і відносно спроб синтезу ідеї плюралізму культур з проектом побудови загальної теорії культури завдяки виявленню універсальї за межами емпіричного різноманіття конкретних культурних форм (як приклад, «прасимволи» О. Шпенглера, «архетипи колективного несвідомого» К.-Г. Юнга чи інваріантні структури соціального життя у К. Леві-Стросса). Незважаючи на підтримку антисуб'єктивістського пафосу структуралізму та схожий погляд на культуру як здебільш мовну, текстуальну діяльність, прихильники семіотичного підходу виступають проти схематизму і догматизму структуралістської методології (трактування культури як закритої та статичної семіотичної системи, в основі якої незмінні ментальні структури) і акцентують на динамічному аспекті буття культури. При цьому не відмовляються від науково-теоретичного осмислення культур, що не передбачає капітуляції перед культурно-історичним релятивізмом.

З цим пов'язаний антиесенціалізм культурологічної методології в межах «семіотичного повороту», що протиставляється як натуралістичним (еволюціонізм, фрейдизм, біхевіоризм та ін.), так і релігійним (неотомізм, діалектична теологія) теоріям культури XIX–XX ст., а також означає відмову від прагнення виокремити вирішальний чинник культурної діяльності або ж істотну характеристику людини як носія культури. Антиесенціалізм тісно корелює з антиапіоризмом, коли на противагу заздалегідь прийнятим апіорним схемам, які відтіняють численні культурні факти (етнографічні, лінгвістичні та ін.) на другий план, основна увага приділяється мікроаналізу, і тому семіотичний підхід суголосний постмодерній критиці «метанаративів» й глобальних абстрактних пояснювальних моделей суспільства та культури.

Враховуючи означені конститутиви постметафізичної семіотики культури, детерміновані «семіотичним поворотом», важливого методологічного значення набувають ідея «смерті автора», метафора, поняття «семіосфери», «культурного коду», «трансгресії», «моделюючої системи», «насиченого опису», «відсутньої структури», «гіперінтерпретації» тощо.

Як відомо, ідею «смерті автора» висунув Р. Барт в есе «La mort de l'auteur» у 1967 р., в якому він сформулював ключову методологічну установку, що присвоєння тексту автору — не означає наділення його остаточним значенням,

а також запропонував тезу про скриптора, який є заміником автора і несе в собі не настрої чи враження, а неосяжний словник, з якого автор черпає своє письмо (Barthes, 1977, p. 143), закликавши у такий спосіб до тоншого трактування природи авторського задуму та відкритості тексту різноманіттю актуальних і потенційних інтерпретацій. Ця ідея набула подальшого розвитку та осмислення у концептах «впізнаваного стилю чи текстового ідіолекту» (У. Еко), «інтенціональної ілюзії» (В. Вімсатт і М. Бредслі), «другого Я» чи «імпліцитного автора» (В. Бут), «списку імпліцитних норм» (Ш. Ріммон-Кенан) тощо.

Поряд зі всіма спробами деперсоніфікації автора і рефлексіями на цю тему цілком слушним є зауваги М. Фуко про те, що слід визначити простір, який спорожнів унаслідок зникнення автора, що його ім'я — це не просто елемент дискурсу, який може бути замінений займенником, а воно виконує відносно дискурсів певну роль, особливо коли йдеться про ступінь оригінальності тих чи інших фрагментів тексту (Foucault, 1994, p. 13). Щодо розуміння природи останнього, то можна погодитися з Р. Бартом, що текст є не лінійним ланцюжком слів, а багатовимірним простором, де поєднуються і сперечаються один з одним різні види письма, жоден з яких не є вихідним, текст «витканий» з цитат, котрі відсилають до тисяч культурних джерел. Завдання письменника — змішувати різні види, не базуючись цілковито на жодному з них. І тут цікавим є розуміння прояву оригінальності як виробництва метафор, здатність зіштовхнути окремі культурні фрагменти для отримання незвичних поєднань. Такий підхід, на думку С. Дж. Крейга, передбачає іншу концепцію авторства, де «останнє постає таким, що не породжує, а бере участь; не внутрішнім, а інтерактивним; не автономним, а взаємозалежним» (Craig, 2006, p. 246).

Цікавим прикладом художньої реалізації ідеї «смерті автора» Р. Барта, до речі, як і концепції «смерті суб'єкта» М. Фуко, постає роман М. Каннінгема «Година», в якому письменник розвиває ідеї смерті та воскресіння автора у вигляді так званих біографем (Шевкун, 2020).

Щодо метафори, то в контексті «семіотичного повороту» поряд зі вже ustalеним її сприйняттям як засобу досягнення естетичного ефекту виразності у художній, ораторській, публіцистичній, побутовій та науковій мові, у рекламі тощо, вона піддається розширеному трактуванню як процедура чи операція з об'єктами, що мають знакову природу. Йдеться про операцію зі значеннями, в процесі якої через «систему загальноприйнятих асоціацій» (М. Блек) відбувається відбір й організація характеристик головного суб'єкта завдяки допоміжному, інакше кажучи, її сенс не стільки у творенні відносин схожості між двома суб'єктами, скільки у збагаченні одного з суб'єктів новими значеннями. Як підкреслював ще у 1978 р. Г. Вайт, що метафора дає не образ речі, а напрямок пошуку образів, пов'язаних із такою річчю, тобто більше функціонує як символ, ніж знак, підказує нам, які образи шукати в нашому культурному коді, щоб визначити характер переживань відносно цієї речі (White, 1978, p. 83). Таким чином, вона виступає в ролі допоміжного суб'єкта або модифікатора, котрий виконує креативну функцію, коли конституює значення та вказує шляхи їх пошуку. Це дає підстави розглядати метафору не лише як спосіб символічного вираження внутрішнього досвіду особистості (Гуцол, 2007), але і як потужний спонукально-креативний

артикулятивний інструмент адаптації до реальності, її «антропоморфізації» (Шніцер, 2017, с. 111), що має неабиякий культуротворчий потенціал.

Не меншим методологічним потенціалом у межах становлення семіотики культури володіють ідеї, висунуті відомим радянським і естонським вченим Ю. Лотманом. Слід зазначити, що він звертався до теоретичних проблем семіотики чи методології семіотичного аналізу лише тоді, коли цього вимагали завдання конкретних досліджень, оскільки для нього семіотика залишалася здебільшого емпіричною дисципліною, а семіотичний аналіз реального матеріалу вважався важливішим за витончені метатеоретичні побудови й цікаві дискусії (Кириченко, 2012, с. 34). Проте хотілося б звернути увагу на метамову його культурологічних студій, позаяк вона є важливим аспектом теоретичного фундування семіотичної культурології як напряму, інструментом з евристичним потенціалом у межах цієї методологічної платформи.

Розуміючи семіотику як певний фокус бачення і гносеологічну настанову, Ю. Лотман вважав, що вона має справу з особливим виміром існування об'єктів соціально-гуманітарного знання: до чого б вона не торкалася, все перетворює на знаки і/або їх послідовність (текст), упорядкованих за допомогою системи правил/кодів. Щоб обґрунтувати це, він впроваджує у 1990 р. одне з базових своїх понять — «семіосфера», розуміючи під ним культурний простір розгортання знакової комунікації, умови можливості процесу функціонування символів культури та культурних текстів. «Пристрій, — зазначає він, — що складається з відправника, адресата та каналу інформації, сам по собі ще не працюватиме. Для цього він має бути занурений у семіотичний простір. Усі учасники комунікації вже мають мати якийсь досвід, навички семіозису. Таким чином, семіотичний досвід повинен парадоксально передувати будь-якому семіотичному акту» (Shen et al., 2020, p. 617).

Відштовхуючись від цього, звернемо увагу на два аспекти, значущі з метатеоретичного та методологічного поглядів:

– по-перше, на відміну від пірсової традиції семіотики культури (Ч. Морріс, Т. Себеок, Дж. Ділі та ін.), яка розглядає семіотику як один з методів вивчення культури поряд з різними дисциплінами соціогуманітарного корпусу, підхід Ю. Лотмана, як і Тартусько-московської школи, представляє культуру як семіотичне утворення, а саму культурологію — як метасеміотичне, оскільки культура не містить до- і позазнакових феноменів, а тому будь-яка інтерпретація останніх повинна починатися з їх семіотичного аналізу (у зв'язку з цим вагомий інтерес становлять не лише теоретичні рефлексії вченого, але й запропоновані ним методи розшифрування та деконструкції (Кириченко, 2012));

– по-друге, на противагу сосюрівської програми, в центрі якої знаходиться мова, її структура та методи опису (бінарні опозиції, дистрибуції, трансформації тощо), лотманівська семіотика культури текстоцентрична, коли сама культура розглядається як текст, розуміння якого істотно відрізняється як від усталеного в класичному структуралізмі, так і від її модифікацій у французькому постструктуралізмі. Текст не редукується до мови, а є самостійною структурою, яка не виводиться з неї («рамка» тексту, композиційні принципи тощо), наділений сенсом, невіддільним від структури тексту, а також майже ніколи не

є продуктом реалізації лише однієї мови, тобто полілінгвістичний, як і будь-яка культура.

Відповідно до тартуського структуралізму текст постає не лише результатом інтенсивного використання готової мови, але і як будь-який об'єкт або ж спонтанна дія (книги, мовлення, життя людини, її вчинки чи жест, сама людина), тобто це не апіорний конструкт, а культурна функція. Це обумовлює його семіотичну дуальність: з одного боку, текст самодостатній та іманентний, а з іншого — інтегрований в культуру, є її невід'ємною частиною, оскільки потребує іншого (автора, читача, іншого тексту). Те ж саме, вважає Ю. Лотман, стосується і культури як «неуніверсального всесвіту», специфіка якої пізнається у протиставленні іншій культурі або не-культурі (природа, Бог тощо), що гарантує їй внутрішню єдність, ідентичність (самість) й особливість на фоні інших культур, де контроверза «культура ↔ не-культура» збігається з опозицією «текст ↔ позатекстова реальність», тоді як «культура ↔ інша культура» втілюється в аналогії інтекстуальності.

У зв'язку з цим евристичного та інструментального значення набувають кілька методологічних концептів і ідей:

– «межа», яка за своїм змістом бі- і полілінгвістична, водночас з'єднує та роз'єднує, буває двох видів, — «зовнішня» (між семіосферою (сферою культури) і позасеміотичною реальністю (сферою природи)) й «внутрішня» (між різними мовами, жанрами, текстами культури), — та з перетином якої асоціюється культурна динаміка;

– «трансгресія» (сам термін Ю. Лотман ніколи не використовував, але активно послуговувався цим прийомом, приміром, під час аналізу творчості О. Пушкіна й М. Гоголя) — вихід за межі, «трагічні розриви та глибинні контрасти», які є невід'ємним компонентом семіосфери, обумовлені її структурною організацією (центр-периферія-кордон) і механізмом забезпечення рухливості та відкритості її структур;

– «семіотична монада» — відкрита система з іманентною структурою, межами, «входом» і «виходом», самодостатня та вирізняється силою до породження нового, присутня на будь-якому рівні організації, а також має здатність бути частиною різних інших цілісностей (монад), що свідчить про складність її внутрішньої структури;

– «моделююча система» — термін, розроблений Ю. Лотманом і переважно застосований щодо мистецтва, де останнє розглядається не як система знаків, а така, що дозволяє побудувати «модель», яка відрізняється від знаку не лише тим, що посідає місце денотата (референта), а й замінює його у гносеологічному та нормативному процесах. Як феномен «надструктурного» порядку, мистецтво перерозподіляє первинну логіку мови згідно з новими логічними правилами і, на його думку, не може бути ні культури, ні її вивчення без урахування цієї трансформаційної сутності значення (вчений апробував зазначений семіотичний чи теоретичний концепт на прикладі «Євгенія Онегіна» Пушкіна, творів Вольтера, Монтеск'є, Веласкеса);

– «культурний код», у зв'язку з поняттям «автокомунікації» (передача соціальної інформації («я-я») в культурі), який представлений комплексом необхід-

ної для існування цієї культури інформації, що міститься в різноманітних текстах цієї культури;

– «текст культури» — текст вторинною мовою («вторинні моделюючі системи»), що виникає під час руху від первинних моделюючих систем (природної мови) у напрямку формування структур з більшою складністю культурного коду; будь-який культурний текст може розглядатися як єдиний текст з єдиним кодом і як сукупність текстів з певною сукупністю кодів.

У роботі «Культура і вибух» (1992) поряд з акцентуванням на динамічному аспекті культури, розглядом семіосфери як неперервного процесу семіотизації та десеміотизації, «культури культур» і середовища, яке забезпечує існування останніх, Ю. Лотман використовує метафору «вибуху», позначаючи момент непередбачуваності, коли розривається межа стабільно-упорядкованої семіосфери та динамізується наявний семіотичний порядок завдяки «струсу зовні». Цей чинник випадкової дестабілізації тісно пов'язаний зі стабілізуючою «еволюцією» та розглядається дослідником у культурно-семіотичному ключі під час аналізу семіотичних процесів, пов'язаних з формуванням і розкладанням культурних смислів, з інтерпретацією і переінтерпретацією знаків і текстів, що невіддільно від реального життя як нестримної творчості (Gherlone, 2022).

Чимало цікавих ідей, які мають методологічне значення для семіотичної теорії культури, висловив У. Еко в контексті критики класичного структуралізму. У своїй книзі «Відсутня структура. Вступ до семіологічних досліджень» (1968) він артикулює та розглядає контроверзу методологічного та онтологічного структуралізму, яка має вагоме евристичне значення. Апологію та обґрунтування останнього вчений пов'язує з інтенціями К. Леві-Стросса онтологізувати структурний метод як одну з форм спекулятивної метафізики, а також зі спробами М. Гайдегера представити мову як «дім буття». Погляд на мову не як на засіб пізнання, а на «дім буття», вважає У. Еко, «умертвляє будь-яку семіотику» (Есо, 2016), оскільки неструктурована безпідставність, якою є подібний образ мови, може бути описана лише апофатично, що закінчується анігіляцією структуралізму, його містифікацією та перетворенням з методології вивчення культури на метафізику природи. Для італійського вченого розв'язання проблеми полягає у «критиці семіотичного розуму», у відмові від спроб представлення семіотики як «фундаментальної онтології мови» (в дусі М. Гайдегера чи Фр.-В. фон Геррманна), від погляду на структуру як «об'єктивну реальність», замінивши її гіпотезами і теоретичними моделями. Структурний метод не виявляє, а вибудовує структурні моделі, які ми використовуємо під час пізнання та пояснення. При цьому одним із ключових завдань семіотичної теорії культури є розкриття історичних детермінант цих структур, що уможливорює, зокрема, історію і запобігає гіпостазуванню метафізичних абстракцій.

Розроблений та апробований У. Еко теоретичний інструментарій («гіперінтерпретація», «культурний код», «відкритий твір», «темпоральні переходи», «апперцепція сьогодення», «алармізм», «наївний/критичний читач», «культурна агресія» та ін.), містить чималий методологічний потенціал в контексті аналізу традиції європейської культури, особливостей культури постсучасності, засобів масової комунікації та їхнього впливу на культуру (Сабадаш, 2016). Ана-

ліз інформаційних процесів, їхніх лінгвосеміотичних особливостей у поєднанні з літературознавчим аналізом художніх творів письменника, де простежується комбінування ідей модернізму і постмодернізму, допомагає зрозуміти ключові тенденції в постмодерній культурі періоду глобалізації, пояснюючи їх у ролі ансамблю всіх відомих інтерпретацій, дослідити духовне життя інформаційного мережевого суспільства завдяки розгляду відчутного спектра об'єктів та подій як знаково-символічних систем (Lorusso, 2015; Bankov, 2017; Volli, 2021).

Поряд з інтерпретативною семіотикою У. Еко слід згадати інтерпретативну антропологію К. Гірца з її потенційним значенням для методологічного арсеналу та концептуально-термінологічного апарату сучасної культурології, соціології, історії та багатьох інших дисциплін. Антиуніверсалізм і антиапріоризм підходу вченого проявився на прикладі критики трансформаційної методології К. Леві-Стросса, цієї «диявольської культурної машини» з її бінарними структурами, операторами інверсії та транспозицій, які раціоналізують живе тло культури й заступають місце комунікативних систем. Також, вбачаючи головне завдання сучасної антропології у «розширенні кордонів людського дискурсу» (Гірец, 2001, с. 22), К. Гірец переконаний, що подолати протистояння між еволюціонізмом і релятивізмом, суб'єктивізмом і формалізмом можливо, використовуючи зіставлення у коеволюції людини обох програм її існування, не перетворюючи жодну на якусь абсолютну детермінанту, а також завдяки відмові від схем консенсусної людини та переходу до аналізу конкретних форм культурної поведінки як антитези опису культури через метафізичні моделі та архетипи (Джулай, 2001, с. 127).

Це «розширення» потребує залучення потенціалу «семіотичного повороту» і тому, спираючись на ідеї Е. Кассіра, С. Лангера та К. Бьорка, американський дослідник приходять до необхідності утвердження символічності як базової характеристики людської поведінки, яку трактує як різновид письма і закликає до її інтерпретації. Культура, як сукупність небіологічних механізмів (програм) і система символічних комплексів, постає не чинником людської поведінки, а контекстом «насиченого опису» (thick description) — термін, запозичений К. Гірцом у британського філософа Г. Райла. «Насичений опис», будучи важливим елементом інтерпретативної методології дослідження, передбачає інтерпретацію і розуміння описуваних явищ, текстуалізацію культурних феноменів, де сама культура як конкретна «сітка смислів» задає контекст інтерпретації тих чи інших «символічних дій». Такий метод передбачає відновлення сенсу дій, який максимально наближений до того, який вкладав у них продуцент. Це пояснює вимогу К. Гірца застосовувати в межах етнографічного та антропологічного дослідження концепти, знайомі та близькі носіям досліджуваної культури, а ще послуговуватися «етнографічним описом» як проміжною ланкою між науковою спільнотою і свідомістю носіїв культури (Clark & Chevrette, 2017).

Оперуючи «насиченим описом», етнограф починає зі спостереження та фіксації поведінки людей, а далі залучає знання «мови» місцевих, завдяки чому він здатен «читати» та інтерпретувати досліджуваний «текст». Уявний всесвіт досліджуваного народу розкривається для нього тим якісніше, якщо він досягає сенс, що його носії певної культури вкладають у символи як елементи тексту.

Під час дослідження символічного посередництва дій К. Гірц звертається до герменевтики П. Рікера та його поняття «інтерпретації», яке трактує як осягнення знаків, що транслюються від однієї свідомості до іншої за допомогою зовнішніх проявів (мова, пози, рухи). В процесі інтерпретації залучена соціальна уява та виникає палітра концептуальних структур, накладених одна на одну (Vendra, 2020, p. 60). Щоб відтворити інтерпретацію першого порядку, носіями якої є представники досліджуваної культури, в межах етнографічного опису, К. Гірц схиляється до «емічного» підходу (emic standpoint), який передбачає погляд зсереди, та наголошує на важливості «аборигенної» та «туземної моделі», що пропонує інтерпретацію другого, третього і наступного порядків, щоб пояснити оригінальну інтерпретацію. У такому разі етнографічний опис, як власне і антропологічне дослідження загалом, перетворюється на інтерпретацію інтерпретації (Foster, 1981), де головним критерієм верифікації, на думку вченого, є змога дослідника розкрити сутність описаних ним події, що залишається доволі дискусійною темою на сьогодні.

При цьому варто зауважити, що попри весь антиуніверсалістський пафос підходу К. Гірца, йому так і не вдається цілковито уникнути ним же артикульованої проблеми, оскільки виокремлені у процесі аналізу культурні системи (релігія, наука, здоровий глузд і мистецтво) набувають в межах інтерпретативної антропології статусу універсалій. Не кажучи вже про те, що американський вчений концептуально не розмежовує «символ» і «знак», розглядаючи їх швидше як синоніми, проте, коли йдеться про теоретичні засади семіотичної культурології, її розробку в перспективі, то це розмежування вкрай важливе з методологічного погляду.

■ Висновки

Підсумовуючи, хотілося б зазначити, що «семіотичний поворот» у соціогуманітарному пізнанні (Р. Барт, Ю. Лотман, У. Еко, К. Гірц та ін.) поглибив і розширив методологічний арсенал культурологічних студій, остаточно закріпив семіотично орієнтовану культурологію в статусі однієї з провідних методологій та дослідницьких програм на межі ХХ–ХХІ ст. Постструктуралістські та інтерпретативні підходи ініціаторів й прихильників «повороту», в межах яких доволі тісно «сплелися» структурні компоненти постметафізичної філософсько-культурологічної рефлексії з її проектом неуніверсалістської антропології, критикою схематизму та «лінгвоцентризму» класичного структуралізму, а також антиесенціалістським пафосом й постмодерністським скепсисом, принципово і концептуально видозмінили семіотичну візію теорії культури. На місце статичної прийшла динаміка, універсальність культурного феномена замінив його антипод — партикулярність з емпіричним багатоманіттям конкретних форм і проявів, а деонтологізація знаку та структур призвела до утвердження мовно-текстової діяльності з акцентом на значущості інтерпретації в процесі дослідження. Це лише розширило як простір міжкультурного діалогу, так і епістемологічні механізми осягнення буття культури з наголосом на внутрішньо- та міжкультурні форми комунікації. Тому антропологі і семіотики запропонували понятійний апарат, набір концептів і методів (ідея «смерті автора», переосмислення суті метафори, «семіосфера»),

«культурний код», «трансгресія», «моделююча система», «насичений опис», «відсутня структура», «гіперінтерпретація» тощо), що їх сьогодні активно застосовують культурологи в межах своїх теоретичних або польових досліджень.

Щодо перспектив подальших досліджень, то, по-перше, перелік імен для артикуляції та демонстрації методологічного потенціалу семіотичного повороту є авторським, а тому може бути розширений (приміром, постаті М. Фуко, Р. Рорті, П. Рікера, Ю. Крістєвої чи інших представників Тартусько-московської школи або ж новітні дослідження у цьому напрямі), а, по-друге, апробація цієї методології на конкретному емпіричному матеріалі (міжкультурна комунікація, прогнозування соціокультурних процесів, кроскультурні дослідження, сучасні артпрактики тощо), щоб продемонструвати її функціональність і ефективність.

■ Список використаних джерел

- Альбота, С. (2016). Символ vs образ: до питання термінологічної варіативності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології», 842, 107–110.*
- Більченко, Є. В., & Калита, Т. В. (2020). Структура сучасної культурології: семіотична триада. *Культурологічна думка, 18, 55–65.*
- Борматенко, Н. (2012). Парадокс продуктивності інформаційних технологій в умовах глобалізації мирового господарства. *Вісник Дніпропетровського університету: Світове господарство і міжнародні економічні відносини, 4 (20), 10–17.*
- Гардашук, Т. (Ред.). (2021). *Семіотичний аналіз явищ культури* [Монографія]. Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України.
- Герц, І., & Нечаєнко, Т. (2017). Танець як система: спроба семіотичного аналізу. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 21, 136–141.*
- Гірц, К. (2001). *Інтерпретація культур* (Н. Комарова, Пер.). Дух і літера.
- Гуцол, С. Ю. (2007). Метафора як спосіб символічного вираження внутрішнього досвіду особистості. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка, 3 (21), 1, 109–116.*
- Джулай, Ю. В. (2001). Кліфорд Гірц: герменевтичний підхід до культурної антропології. *Наукові записки НАУКМА, 19 (1), 123–128.*
- Дротенко, В. І. (2021). Семіотика іконопису та стилістика ікони у контексті культурно-мистецької спадщини. *Молодий вчений, 3 (91), 135–140.*
- Зражевська, Н. І. (2013). Використання семіотичного методу в аналізі медіакультури. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації, 3–4 (15–16), 13–17.*
- Кириченко, О. (2012). Реконструкція як складова семіотичного методу. *Літературознавство. Фольклористика. Культурологія, 11–12, 34–43.*
- Лященко, І. С. (2021). Музична семіотика: міждисциплінарний аспект. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі, 6, 51–59.*
- Міхно, Н. К. (2020). *Місто як культурний текст: особливості семантики та синтагматики міського простору* [Монографія]. Формат А+.
- Пашкова, Н. І. (2020). Еволюція співвідношення термінів знак і символ у загальній семіотиці, лінгвістиці та культурології. *Культура і сучасність, 1, 32–38.*

- Подольська, Є. А., Лихвар, В. Д., & Іванова, К. А. (2003). *Культурологія*. Центр навчальної літератури.
- Сабадаш, Ю. С. (2016, 7–8 квітня). Роль мас-медіа у популяризації масової культури (у контексті досліджень Умберто Еко). В *Українська культура: перспективи євроінтеграції. Інноваційні процеси в сучасній культурі*, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, (с. 162–165). Київський національний університет культури і мистецтв.
- Собуцький, М. (2018). Знаки у культурі. В *Культурологія: Моголянська школа* (с. 261–290). Видавець О. Філюк.
- Сошніков, А. О. (2018). Семіотична мова музейної експозиції. *Науковий вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Філософія», 50, 17–22.*
- Ханин, І. Г., Поляков, М. В., & Борматенко, Н. В. (2010). Место и роль семиотики в решении проблем организации управления и информационных технологий. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Комп'ютерні технології, 134(121), 186–195.*
- Шевкун, А. В. (2020). Художнє втілення концепції смерті автора у романі М. Каннінгема «Години». *Вчені записки Таверійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації, 31(70), 2, 3, 154–158.*
- Шкуркіна, В. (2012). Семіотичний аналіз рунічної культури. *Культура України, 37, 91–99.*
- Шніцер, М. М. (2017). Змістовні ознаки і функціональне покликання метафори. *Науковий вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Філософія», 49, 108–122.*
- Bankov, K. (2017). Eco and the Google Search Innovations. In T. Thellefsen & B. Sørensen (Eds.), *Umberto Eco in His Own Words* (pp. 119–126). De Gruyter Mouton.
- Barthes, R. (1977). *Image, Music, Text*. (St. Heath, Trans.). Fontana Press.
- Bell, S. (2010). Rethinking semiotics in qualitative research. http://www.sbresearch.com.au/files/Rethinking_semiotics.pdf.
- Clark, L., & Chevrette, R. (2017). Thick Description. In J. P. Matthes, C. S. Davis, & R. F. Potter (Eds.), *The International Encyclopedia of Communication Research Methods*. Wiley-Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.1002/9781118901731.iecrm0252>
- Craig, C. J. (2007). Symposium: Reconstructing the Author-Self: Some Feminist Lessons for Copyright Law. *Journal of Gender, Social Policy & the Law, 15(2), 207–268.*
- Eco, U. (2016). *La struttura assente. La ricerca semiotica e il metodo strutturale*. La nave di Teseo.
- Emmeche, C. (2002). Taking the Semiotic Turn, or how Significant Philosophy of Science Should be Done. *Sats — Nordic Journal of Philosophy, 3(1), 155–162.*
- Foster, W. S. (1981). Interpretations of interpretations. *Anthropology and Humanism Quarterly, 6 (4), 2–8.*
- Foucault, M. (1994). What is an Author?. In J. D. Faubion (Ed.), *Aesthetics, Method, and Epistemology*, (J. V. Harari, Trans.) (pp. 205–221). The New Press.
- Gherlone, L. (2022). Explosion. In M. Tamm & P. Torop (Eds.). *The Companion to Juri Lotman: A Semiotic Theory of Culture* (pp. 282–295). Bloomsbury Academic
- Khairulina, N., & Dmytrenko, V. (2022, January 31). Application of semiotic analysis in modern literary criticism (theoretical discourse). In *Modern systems of science and education*

- in the USA, EU and other countries '2022, Conference proceedings (pp. 104–107). <https://doi.org/10.30888/2709-2267.2022-09-01-018>
- Li, Y. (2011). On the Cross-cultural Semiotic Turn. *Chinese Semiotic Studies*, 5(1), 11–25.
- Long, J., & He, J. (2021). Cultural Semiotics and the Related Interpretation. *Proceedings of the 2021 International Conference on Public Relations and Social Sciences (ICPRSS 2021)* (pp. 1268–1272). Atlantis Press.
- Lorusso, A. M. (2015). Interpretation and Culture: Umberto Eco's Theory. In *Cultural Semiotics. Semiotics and Popular Culture*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137546999_4
- Shen, J., Sheng, Y., & Zhou, Y. (2020). Learning for Adaptation an Edusemiotic Perspective on Intercultural Communication Competence. *Chinese Semiotic Studies*, 16 (4), 603–625.
- Sonesson, G. (2009). Here Comes the Semiotic Species: Reflections on the Semiotic Turn in the Cognitive Sciences. In B. Wagoner (Ed.), *Symbolic Transformation. The Mind in Movement Through Culture and Society* (pp. 38–58). Routledge.
- Stockinger, P. (2015). The Semiotic Turn in Digital Archives and Libraries. *Les Cahiers du numérique*, 11, 57–82.
- Torop, P. (2017). Semiotics of Cultural History. *Sign Systems Studies*, 45 (3/4), 317–334.
- Vendra, C. C. (2020). Paul Ricœur and Clifford Geertz: The Harmonic Dialogue between Philosophical Hermeneutics and Cultural Anthropology. *Études Ricœuriennes / Ricœur Studies*, 11 (1), 49–64.
- Volli, U. (2021). The Origins Of Umberto Eco's Semio-Philosophical Project. *Rivista di Estetica*, 76, 81–95.
- White, H. (1978). Historical Text as Literary Artifact. In *The Writing of History. Literary Form and Historical Understanding* (pp. 81–100). University of Wisconsin Press.

References

- Albota, S. (2016). Symvol vs obraz: do pytannia terminolohichnoi variatyvnosti [Symbol vs Image: to the Question of Terminological Variability]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika". Seriya "Problemy ukrainskoi terminolohii"*, 842, 107–110 [in Ukrainian].
- Bankov, K. (2017). Eco and the Google Search Innovations. In T. Thellefsen & B. Sørensen (Eds.), *Umberto Eco in His Own Words* (pp. 119–126). De Gruyter Mouton [in English].
- Barthes, R. (1977). *Image, Music, Text*. (St. Heath, Trans.). Fontana Press [in English].
- Bell, S. (2010). *Rethinking Semiotics in Qualitative Research*. http://www.sbresearch.com.au/files/Rethinking_semiotics.pdf [in English].
- Bilchenko, Ye. V., & Kalyta, T. V. (2020). Struktura suchasnoi kulturolohii: semiotychna triada [The Structure of Modern Cultural Studies: the Semiotic Triad]. *Kulturolohichna dumka*, 18, 55–65 [in Ukrainian].
- Bormatenko, N. (2012). Paradoks produktyvnosti ynformatsyonnhk tekhnolohyi v uslovyakh hlobalyzatsyy myrovoho khoziaistva [The Paradox of the Productivity of Information Technology in the Conditions of Globalization of the World Economy]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu: Svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny*, 4 (20), 10–17 [in Ukrainian].

- Clark, L., & Chevrette, R. (2017). Thick Description. In J. P. Matthes, C. S. Davis, & R. F. Potter (Eds.), *The International Encyclopedia of Communication Research Methods*. Wiley-Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.1002/9781118901731.iecrm0252> [in English].
- Craig, C. J. (2007). Symposium: Reconstructing the Author-Self: Some Feminist Lessons for Copyright Law. *Journal of Gender, Social Policy & the Law*, 15(2), 207–268 [in English].
- Drotenko, V. I. (2021). Semiotyka ikonopysu ta stylistyka ikony u konteksti kulturno-mystetskoi spadshchyny [Semiotics of Icon Painting and Icon Stylistics in the Context of Cultural and Artistic Heritage]. *Young Scientist*, 3 (91), 135–140 [in Ukrainian].
- Dzhulai, Yu. V. (2001). Kliford Hirts: hermenevtychnyi pidkhid do kulturnoi antropologii [Clifford Geertz: A Hermeneutic Approach to Cultural Anthropology]. *Naukovi zapysky NaUKMA*, 19 (1), 123–128 [in Ukrainian].
- Eco, U. (2016). *La struttura assente. La ricerca semiotica e il metodo strutturale*. La nave di Teseo [in English].
- Emmeche, C. (2002). Taking the Semiotic Turn, or How Significant Philosophy of Science Should be Done. *Sats — Nordic Journal of Philosophy*, 3(1), 155–162 [in English].
- Foster, W. S. (1981). Interpretations of interpretations. *Anthropology and Humanism Quarterly*, 6 (4), 2–8 [in English].
- Foucault, M. (1994). What is an Author?. In J. D. Faubion (Ed.), *Aesthetics, Method, and Epistemology*, (J. V. Harari, Trans.) (pp. 205–221). The New Press [in English].
- Gherlone, L. (2022). Explosion. In M. Tamm & P. Torop (Eds.). *The Companion to Juri Lotman: A Semiotic Theory of Culture* (pp. 282–295). Bloomsbury Academic [in English].
- Hardashuk, T. (Ed.). (2021). *Semiotychnyi analiz yavlyshch kultury* [Semiotic Analysis of Cultural Phenomena] [Monograph]. Instytut filosofii imeni H. S. Skovorody NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Herts, I., & Nechaienko, T. (2017). Tanets yak systema: sprobna semiotychnoho analizu [Dance as a system: an attempt at semiotic analysis]. *Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu teatru, kino i telebachennia imeni I. K. Karpenka-Karoho*, 21, 136–141 [in Ukrainian].
- Hirts, K. (2001). Interpretatsiia kultur [Interpretation of cultures] (N. Komarova, Trans.). *Dukh i litera*.
- Hutsol, S. Yu. (2007). Metafora yak sposib symvolichnoho vyrazhennia vnutrishnoho dosvidu osobystosti [Metaphor as a Way of Symbolic Expression of an Individual's Inner Experience]. *Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Philosophy. Psychology. Pedagogics*, 3 (21), 1, 109–116 [in Ukrainian].
- Khairulina, N., & Dmytrenko, V. (2022, January 31). Application of semiotic analysis in modern literary criticism (theoretical discourse). In *Modern systems of science and education in the USA, EU and other countries '2022*, Conference proceedings (pp. 104–107). <https://doi.org/10.30888/2709-2267.2022-09-01-018> [in English].
- Khanin, I. G., Poliakov, M. V., & Bormatenko, N. V. (2010). Mesto i rol semiotiki v reshenii problem organizatsii upravleniia i informatcionnykh tekhnologii [The Place and Role of Semiotics in Solving Problems of Management Organisation and Information Technology]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly. Seria: Kompiuterni tekhnologii*, 134(121), 186–195 [in Ukrainian].

- Kyrychenko, O. (2012). Rekonstruktsiia yak skladova semiotychnoho metodu [Reconstruction as a Component of the Semiotic Method]. *Literaturoznavstvo. Folklorystyka. Kulturolohiia*, 11–12, 34–43 [in Ukrainian].
- Li, Y. (2011). On the Cross-cultural Semiotic Turn. *Chinese Semiotic Studies*, 5(1), 11–25 [in English].
- Liashchenko, I. S. (2021). Muzychna semiotyka: mizhdystsyplinarnyi aspekt [Musical Semiotics: an Interdisciplinary Aspect]. *Muzychne mystetstvo v osvitolohichnomu dyskursi*, 6, 51–59 [in Ukrainian].
- Long, J., & He, J. (2021). Cultural Semiotics and the Related Interpretation. *Proceedings of the 2021 International Conference on Public Relations and Social Sciences (ICPRSS 2021)* (pp. 1268–1272). Atlantis Press [in English].
- Lorusso, A. M. (2015). Interpretation and Culture: Umberto Eco's Theory. In *Cultural Semiotics. Semiotics and Popular Culture*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137546999_4 [in English].
- Mikhno, N. K. (2020). *Misto yak kulturnyi tekst: osoblyvosti semantyky ta syntahmatyky miskoho prostoru* [The City as a Cultural Text: Features of the Semantics and Syntagmatics of the Urban Space] [Monograph]. Format A+.
- Pashkova, N. I. (2020). Evoliutsiia spivvidnoshennia terminiv znak i symvol u zahalnyi semiotytsi, linhvistytsi ta kulturolohii [The Evolution of the Relationship Between the Terms Sign and Symbol in General Semiotics, Linguistics and Cultural Studies]. *Kultura i suchasnist*, 1, 32–38 [in Ukrainian].
- Podolska, Ye. A., Lykhvar, V. D., & Ivanova, K. A. (2003). *Kulturolohiia* [Cultural Studies]. Tsentri navchalnoi literatury [in Ukrainian].
- Sabadash, Yu. S. (2016, April 7–8). Rol mas-media u populiaryzatsii masovoi kultury (u konteksti doslidzhen Umberto Eko) [The Role of Mass Media in the Popularisation of Mass Culture (in the Context of Umberto Eco's Research)]. In *Ukrainska kultura: perspektyvy yevrointehratsii. Innovatsiini protsesy v suchasni kulturi* [Ukrainian Culture: Prospects for European Integration. Innovative Processes in Modern Culture] Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, (pp. 162–165). Kyiv National University of Culture and Arts [in Ukrainian].
- Shen, J., Sheng, Y., & Zhou, Y. (2020). Learning for Adaptation an Edusemiotic Perspective on Intercultural Communication Competence. *Chinese Semiotic Studies*, 16 (4), 603–625 [in English].
- Shevkun, A. V. (2020). Khudozhnie vtillennia kontseptsii smerti avtora u romani M. Kanninhema "Hodiny" [The Artistic Embodiment of the Concept of the Author's Death in M. Kanlingem's Novel "Hours"]. *Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University, series Philology. Social Communications*, 31(70), 2, 3, 154–158 [in Ukrainian].
- Shkurkina, V. (2012). Semiotychnyi analiz runichnoi kultury [Semiotic Analysis of Runic Culture]. *Kultura Ukrainy*, 37, 91–99 [in Ukrainian].
- Shnitser, M. M. (2017). Zmistovni oznaky i funktsionalne poklykannia metafory [Meaningful Features and Functional Vocation of Metaphor]. *Naukovyi visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Seriia "Filosofiiia"*, 49, 108–122 [in Ukrainian].
- Sobutskyi, M. (2018). Znaky u kulturi [Signs in Culture]. In *Kulturolohiia: Mohylianska shkola* [Cultural Studies: Mohyla School] (pp. 261–290). Vydavets O. Filiuk [in Ukrainian].

- Sonesson, G. (2009). Here Comes the Semiotic Species: Reflections on the Semiotic Turn in the Cognitive Sciences. In B. Wagoner (Ed.), *Symbolic Transformation. The Mind in Movement Through Culture and Society* (pp. 38–58). Routledge [in English].
- Soshnikov, A. O. (2018). Semiotychna mova muzeinoi ekspozytsii [Semiotic Language of Museum Exposition]. *Naukovyi visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Seriya "Filosofia"*, 50, 17–22 [in Ukrainian].
- Stockinger, P. (2015). The Semiotic Turn in Digital Archives and Libraries. *Les Cahiers du numérique*, 11, 57–82 [in English].
- Torop, P. (2017). Semiotics of Cultural History. *Sign Systems Studies*, 45 (3/4), 317–334 [in English].
- Vendra, C. C. (2020). Paul Ricœur and Clifford Geertz: The Harmonic Dialogue between Philosophical Hermeneutics and Cultural Anthropology. *Études Ricœuriennes / Ricœur Studies*, 11 (1), 49–64 [in English].
- Volli, U. (2021). The Origins Of Umberto Eco's Semio-Philosophical Project. *Rivista di Estetica*, 76, 81–95 [in English].
- White, H. (1978). Historical Text as Literary Artifact. In *The Writing of History. Literary Form and Historical Understanding* (pp. 81–100). University of Wisconsin Press [in English].
- Zrazhevskia, N. I. (2013). Vykorystannia semiotychnoho metodu v analizi mediakultury [The use of the semiotic method in the analysis of media culture]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Sotsialni komunikatsii*, 3–4 (15–16), 13–17 [in Ukrainian].

METHODOLOGICAL EXPLICATIONS OF “SEMIOTIC TURN” IN THE CONTEXT OF CULTURAL RESEARCH

Ihor Pecheranskyi

DSc in Philosophy, Associate Professor,
ORCID: 0000-0003-4722-2332, e-mail: ipecheranskyi@ukr.net,
Kyiv National University of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine

Abstract

The purpose of the article is to provide the articulation and analyse the concepts and theories within the “semiotic turn” in humanitaristics (R. Barthes, Yu. Lotman, U. Eco, C. Geertz), research their methodological potential in the frames of modern cultural knowledge space. The research methodology is to use cultural, philosophical metatheoretical approaches to understanding the semiotic culture theory evolution; apply the principles of systematicity for the detection of semantic connections between theories and approaches; connect logical and historical approaches to display the sequence of positions in the context of the “semiotic turn”; apply methods of analysis and synthesis, the diachronic method for the consideration of conceptual parameters of separate theories. Scientific novelty. The author first attempted to separate and consider the methodological potential of ideas, projects, and concepts in the frames of the “semiotic turn” as tools and language of culture description and connected with it the humanitarian aspects. Conclusions. It is confirmed that the specified “turn” and

humanitaristics semiotization, on the whole, has conceptually changed the semiotic vision of culture theory and approved it in the statutes of one of the principle methodology and research programmes at the turn of the 21st century. It was proved that the synthesis of structural components of post-metaphysics philosophical-cultural reflection with the new project of non-universal anthropology, critics of essentialism and classical structuralism had changed the epistemological parameters of cultural being understanding with the accent on the inner and intercultural forms of communication, problems of text and interpretation and, as a result, the appearance of the appropriate tools (“semiosphere”, “cultural code”, “transgression”, “modelling system”, “replete description”, etc.) which is actively used by culture scholars in the context of their theoretical or field investigations now.

■ **Keywords:** semiotics; semiotic turn; semiotic oriented cultural studies; methodological potential; R. Barthes; Yu. Lotman; U. Eco; C. Geertz

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.